
ПРОГЛАШ

Издание на Филологическия факултет
при Великотърновския университет “Св. св. Кирил и Методий”

кн. 1, 2016 (год. XXV), ISSN 2367-8585

Анжеј Новосад

МЕДИИТЕ В ПОЛИТИЧЕСКАТА СИСТЕМА НА РУМЪНИЯ¹

Andrzej Nowosad

THE MEDIA IN ROMANIA'S POLITICAL SYSTEM

Настоящият текст представя медиите и тяхната връзка с политическата система на Румъния в съвременното ѝ развитие. Проследен е развоят на печатната преса, радиото, телевизията и интернет. Румънските медии изпълняват изключително важни функции в обществото. Те се стараят да информират гражданите по най-важните обществени въпроси, за дейността на правителството, локалните инициативи и самоуправлението, както и за сигурността на страната. Контролът над собствеността на капитала в медиите е конституционно установен, което е тяхно предимство в сравнение с други държави от Югоизточна Европа. Румънските медии са силно отворени към прогреса на новите информационни технологии. От тази гледна точка Румъния има един от най-динамично развиващите се и гъвкави пазари в Европа, а по отношение на технологични иновации заема челно място в света.

Ключови думи: *медии, Румъния, политическа система, конституция*

The text is an essay at presenting the media and their relations with the current political system in Romania. Recent developments in the

---

¹ Част от статията е публикувана на полски език: Nowosad Andrzej, *Rumunia* // Aleksandra Matykiewicz – Włodarska, Monika Ślufińska (red.), *Systemy medialne państw Unii Europejskiej. Nowe kraje członkowskie*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2014, 239 – 266.

press, radio, television and the internet have been taken into consideration. Romania's media play an extremely important role in society. Their main objective is to keep the general public informed about major issues in society: how the government functions, about legislation, local initiatives and self-governance, as well as national security. Control over media ownership is constitutionally regulated which is a considerable advantage in comparison with other South-Eastern European countries. Romanian media are quite open to progress in new information technologies. In this regard the country boasts one of the most dynamic and flexible markets in Europe and in terms of technological innovation it takes a leading position worldwide.

Key words: *media, Romania, political system, constitution*

Съвременната форма на държавност в Румъния датира началото си от втората половина на XIX в., когато настъпва обединение на придунавските княжества Молдавия и Влахия. До края на декември 1947 г. Румъния остава парламентарна монархия. На 30 декември същата година, след абдикацията на Михай I, парламентът прокламира Румънската народна република. С това Румъния става държава с народна демокрация (комунистическа), утвърдена с конституцията от 1952 г., създадена по образец на конституцията на СССР. През 1965 г. тя променя названието си от Румънска народна република на Социалистическа република Румъния. След декемврийската революция от 1989 г. Румъния сменя политическата си система на парламентарна демокрация с отворена либерална. През 2004 г. влиза в НАТО, а през 2007 г. в Европейския съюз. Според коригирания показател на обществения развой (*Inequality-adjusted Human Development Index*) Румъния с показател (0,675) се намира в групата държави с високо равнище на обществено развитие.²

От комунизъм към демокрация

През 1989 г. в Румъния се стига до кървава разправа с диктатурата и екипа на Чаушеску, свалени от власт с преврат. Диктаторът заедно с жена си Елена Чаушеску е осъден на смърт на 25 декември

---

² <http://hdr.undp.org>.

1989 г. в румънския град Търговище. Прочитането на присъдата и нейното незабавно изпълнение са снимани с аматорска камера и стават публично достояние чрез телевизията. Снимките обикалят целия свят и се връзват в паметта. Това се случва в първия ден на Рождество Христово. Счита се, че това е рожденият ден на демокрацията в Румъния.

По официални данни през декември 1989 г. в Румъния са регистрирани около 495 заглавия от печатната преса. През март 1990 г. в Румъния са приети изборителни закони във връзка с промяната на политическата система от комунистическа на демократическа, които изпълняват ролята на временна конституция, тъй като определят формата на управление в държавата, както и подготовката и приемането на новата конституция. За основа на системата на управление е приета плуралистичната демокрация. Конструкцията на публичната власт в държавата е опряна на принципа на тройната подялба на властта. Двухамерният парламент трябва да обяви конституцията и да изпълни съответните задачи на конституиращ орган (Brodziński 2006:11), правителството трябва да ги реализира, а съдът – да защити тези закони. Референдумът за конституцията е насрочен и проведен на 8 декември 1991 г. В него участват повече от 11 000 000 граждани на Румъния. Почти 78% гласуват „за“ новата конституция, а около 21% не я подкрепят. В конституцията от 1991 г. („Constituția României“, 1991³) е прието равноправие на гражданите пред закона, властта и публичните институции, без привилегии и дискриминация. За да не се повтори ситуацията от близкото минало, в конституцията се казва направо, че „никаква групировка и никое лице не могат да реализират суверенност от собствено име“ (член 2, т. 2). Гаранция за свободата на словото и медиите и за достъпа до информация се съдържа в чл. 30 и чл. 31 от Конституцията.

Член 30 от Конституцията „Свобода на изразяване“ („Libertatea de exprimare“) се състои от 8 алинеи, в които се гарантира свободата на изразяване на мисли, възгледи и вяра, както и на всички форми на

---

³ *Constituția României* от 21 ноември 1991 е приета от Конституционен съвет на 21 ноември 1991 г. Публикувана в Държавния вестник на Румъния *Monitorul Oficial al României, Partea I*, nr 233, 21 noiembrie 1991. Тя влиза в действие след потвърждаването ѝ чрез референдум на 8 декември 1991 г.

творчество с помощта на живо и писано слово, образи, звуци или други средства за обществено предаване (член 30, ал. 1). Забранява се цензурата (ал. 2) и ограничаването на пресата, включително и по отношение на откриване на нови издателства (ал. 3). Забранява се санкционирането на текстове и в член 30, ал. 4 пише направо, че „никоя публикация не може да бъде подложена на санкции“. Посочва се обаче, че свободата на изразяването не може да нарушава достойнството, честта, личния живот на другите (член 30, ал. 6), че на пресата се забранява да оскърбява или клевети страната и народа, да буди дискриминация или обществено насилие, да публикува вулгарни и неприлични материали, които противоречат на добрите нрави. (член 30, ал. 7). Конституцията определя, че законът може да изиска от средствата за масова информация да посочат източниците си на финансиране (член 30, т. 5). Издателите, авторите, изпълнителите и собствениците на печатна техника на радиа и телевизии носят гражданска отговорност за информацията или творчеството, отправяни към общественото съзнание. Наказанията за нарушения, извършени в пресата, се определят в отделен закон (член 30, ал. 8).

В член 31 на Конституцията „Право на достъп до информация“ („Dreptul la informatie“) е определено неограничено право на достъп до обществена информация (член 31, ал. 1). По силата на конституцията обществените власти са длъжни старателно да осигуряват информация на гражданите за техните обществени права или такава, която засяга личните им интереси (член 31, ал. 2), а средствата за масова, публична и частна информация са длъжни да информират общественото мнение (член 31, ал. 4). Отделен параграф от Конституцията регулира публичните медии, гарантирайки им независимост („Публичните институции радио и телевизия са независими“), но също така изисква от тях да гарантират равно право на достъп за по-важните обществени и политически групи. Сочи се също, че организацията на тези институции и парламентарният контрол над тяхната дейност е регулиран законово (член 31, ал. 5).

На 19 юни 1994 г. е приет закон, който регулира дейността на публичното радио и телевизия (Закон RTV 1994), като им дава големи свободи в областта на тяхната организация и институционална авто-

номия под надзора на парламента⁴. По силата на закона се създава Съвет за радио (Societatea Română de Radiodifuziune) и съвет за телевизия (Societatea Română de Televiziune), определени като „юридическо лице и независим адресант, работещ в съгласие с международните конвенции, в които Румъния участва“. В този закон се подчертава също задължението за старателно информиране на гражданите, за представяне по обективен начин на обществените, политически и икономически реалии в страната и чужбина и по обществени въпроси (Закон RTV 1994, член 4). Работниците от публичното радио и телевизия са защитени правно като обществени деятели (Закон RTV 1994, art. 11). Законът определя структурата на управление и програмните насоки на Радиото и Телевизията, техните форми на организация и трайните им активи, както и принципите на финансиране от бюджета на държавата. През 1999 г. във връзка с подготовката за влизане в Европейския съюз е приет пакет от правни промени, в които се обръща внимание на съобразяването на румънската регулация със законодателството на Европейския съюз. В този пакет влиза също изменението на закона RTV от 1994 г. (Nowela TRV 1999)⁵.

Румъния в Европейския съюз

Формалната молба за членство в Европейския съюз Румъния подава заедно с България през 1993 г., но едва през октомври 1999 г. Европейската комисия започва преговорите за присъединяване, чието официално начало е подписано през февруари 2000 г. След постигането на споразумение във всички области преговорите приключват на 17 декември същата година в Копенхаген, а през януари 2007 Румъния заедно с България става членка на Европейския съюз (Nowosad 2007: 127).

През октомври 2003 г. по същите причини са извършени изменения в Конституцията на Румъния⁶. Законите, които засягат граж-

---

⁴ Legea nr 41/1994, *privind organizarea și funcționarea Societății Române de Radiodifuziune și Societății Române de Televiziune*, „Monitorul Oficial al României” NR. 153, 18 iunie 1994.

⁵ Legea nr 41/1994 *privind organizarea și funcționarea Societății Române de Radiodifuziune și Societății Române de Televiziune*, актуализация и публикация в: „Monitorul Oficial al României”, Partea I, până la 25 noiembrie 2008.

⁶ *Legea nr. 429/2003 de revizuire a Constituției României*, Consiliul Legislativ, „Monitorul Oficial al României” nr 669, 22 septembrie 2003.

данските свободи и медиите, достъпа до публична информация и задължението на медиите за старателно информиране на гражданите. остават без изменение. През 2001 г. те са допълнени със Закон за достъпа до публична информация (Legea nr 544/2001⁷). От деня на влизането в ЕС Румъния последователно и стриктно изпълнява препоръките и директивите на ЕС в областта на медийно-информационната и комуникационната сфера. В отношенията с ЕС Румъния се явява защитник на законите и задълженията, тя е достоен партньор на Запада и това нееднократно се подчертава в международен план. В европейските медии се формира тезата, че Европейският съюз е формулирал важна мисия за Румъния в региона на Балканите (Южна Европа), свързана с „европеизацията на този регион“ (Curtiscrean 2009: 81). По думите на президента на Румъния Емил КонстантINESКУ тази мисия е в същото време създаване на мултикултурна и приятелска цивилизация на Югоизточна Европа.⁸

В построяването на многоетнична държава по европейски модел се ангажират по силата на закона (RTV 1994, изм. 1999), член 4 и др. и румънските медии Етичният кодекс на Сдружението на журналистите в Румъния (*Codul Deontologic al Clubului Român de Presă*, издаден на 17.12.2007), в член 8 ал. 2, се определя, че „за да се избегне конфликт на интереси, на журналистите са забранени: членуването в политически партии и/или работа за тайни служби“. Подобен запис има и в член 8 от Кодекса на румънския Press Club („*Codul Deontologic al Clubului Român de Presă*“, издаден през 1998). Основа на дейността на журналиста е старателното описване на заобикалящата действителност. Журналистът не може да разпространява дефетизъм или заплахи в обществото, да призовава към неравенство или да демонстрира омраза в медиите. Журналистът носи отговорност за гражданската и социална справедливост.

---

⁷ *Legea nr 544/2001 privind liberul acces la informațiile de interes public*, „Monitorul Oficial al României” nr. 663, 23 octombrie 2001.

⁸ Вж. изявление на президента на Румъния Емил КонстантINESКУ, от 30 юли 1999 г. в Сараево относно Пакта за стабилност на Югоизточна Европа (Constantinescu 1999)

Развитие на независимите медии след падането на комунизма

Развоят на независимите медии след падането на комунизма се осъществява в четири направления:

1) възникват нови независими медии (вестници, бюлетини, списания, радио, TV),

2) издават се органи на множеството появили се нови политически партии,

3) приватизират се налични медии (извън публичните Радио и Телевизия) и

4) легализират се издания зад граница и започва вносът им в страната.

Това става възможно, след като лидерът на Фронта за национално спасение Йон Илиеску⁹ през декември 1989 г. застава начело на опозицията и след екзекуцията на диктатора става президент на Румъния. През 1990 г. е отменена забраната на контактите с чужденци, както и на използването на пишешци и копирни машини без специално разрешение. Това е време на динамични промени, сътресения, стачки и манифестации, а също и на процеси срещу членовете на Политбюро на Румънската комунистическа партия и представителите на системата за диктаторско насилие. Румънската преса, без значение на политическата оптика и структурата на собствеността, се стреми да навакса промените и да ги описва старателно. Разбира се, заедно с това са пропагандирани десетки доктрини и политически концепции. Главните политически партии се стремят към собствени вестници.

Печатна преса

През периода на нарастващото усещане за свобода дневно излизат близо 1600 заглавия на вестници на румънски език и около

---

⁹ Илиеску прави политическа кариера под крилото на Чаушеску (1965 – 1989). В началото на 80-те години изпада в немилост и е понижен в длъжност партиен секретар в Тимишоара и Яш, а после е прехвърлен и на непартийна служба – директор на Техническото издателство в Букурещ. В историята на Румъния се вписва неблагоприятно, тъй като на 13 юни 1990 изпраща въоръжени с тояги и чукове миньори срещу студентите, които протестират на площада пред университета в Букурещ в защита на демокрацията.

150 на езика на националните малцинства (унгарски, немски и полски), 484 заглавия на национално и 1118 на регионално равнище. (Frumușani 1992: 177)

Партийните медии препращат към своите предвоенни предшественици, например: Национално-либерална партия (Partidul Național-Liberal) – към предвоенното „Ziarul Viitorul“ („Бъдеще“, 1931 – 1940; 1990-), Националната партия на селото (Partidul Național-Țărănesc) – към вестника „Ziarul Dreptatea“ („Справедливост“, 1928 – 1947; 1990-), Фронтът за национално спасение (Frontul Salvării Naționale) – към вестника „Ziarul Azi“ („Днес“, 1932 – 1938; 1990-). В същото време се създават и нови вестници, например „România Mare“ („Велика Румъния“, 1990) – орган на популистката и националистична Партия на Велика Румъния (Partidului România Mare). Изчезва заедно с падането на комунизма само официалният орган на Румънската комунистическа партия ежедневникът „Scînteia“ („Iskra“, 1931 – 1940; 1949 – 1990)¹⁰, който е пропаганден рупор на режима на Чаушеску и е публикувал под лозунга „Мобилизацията е фактор в борбата на трудещите се в защита на изпълнението на правителствените решения, за победата на социализма в нашата страна“.

След петдесет години цензура тиражът на следдекемврийската преса (presa postdecembrista, както е определяна в специализираната литература) се изчерпва за броени часове, а екземплярите се предават от ръка на ръка. Заслужават внимание „Tineretul liber“ („Свободна младеж“), „Teatrul“ („Театър“), „Teatrul azi“ („Театърът днес“), „Saptamina“ („Седмичник“), „Saptamina libera“. Най-популярни са: „Libertatea“ („Свобода“) – вестник, основан на 22 декември 1989 г. и наречен „първият свободен вестник на румънската революция“, „Express Magazin“, „Observatorul“ („Наблюдател“), „Zig Zag“. Дори и вторият след „Scînteia“ орган на комунистите – „România libera“ („Свободна Румъния“), чието начало датира от 1887 г., се озовава след 1989 г. в ръцете на току-що реабилитираните дисиденти: Петер-Михаел Бакану и Антон Унчу (главен редактор), както и на други

---

¹⁰ „Factor mobilizator în lupta oamenilor muncii pentru înfăptuirea hotărîrilor guvernului, pentru victoria socialismului în patria noastră.“ Преди правописната реформа през 1952 името на списанието е „Scînteia”. През периода 1931 – 1940 г. излиза нелегално.

журналисти, освободени от затвора и от домашен арест (Михай Никулеску Майер, Стефан Креанга) – той увеличава тиража си с 40 хиляди екземпляра. Колебание в състоянието на румънските медии настъпва преди изборите през 1992 г. по повод на (както е обявено) „внезапния дефицит на хартия на пазара“. Ситуацията е овладяна благодарение на американския финансист и филантроп от унгарски произход Джордж Сорос, който осигурява консумативи за милиони долари (Antonesei 2011).

През този период на пазара на румънските средства за масова информация се проявява друга тенденция. Журналистите, на които е позволено да изразяват собственото си мнение и бележки, започват да считат пресата и самите себе си за най-важните в държавата, за притежатели на неоспоримата истина, които имат право да я огласяват. Започват войни между вестниците, в които се въвличат читателите и политическата власт. Медиите през този период се ползват с безнаказаност, която води до определянето им с обръщението „Ваше Величество Медии“ („Vă, majestate!“) във вулгарната статия, публикувана от консервативния публицист и политик Сержу Адона във вестник „Adevărul“ („Правда“) през 1991 г. под заглавието „Fir-ai al naibii, Majestate“, (По дяволите царя, проклет да си, Ваше Величество)¹¹. Текстът на Адона се прицелва в крал Михай, който има намерение да се върне в страната, но се приема и утвърждава като определение за медиите, узурпирали правото да притежават и огласяват единствената, универсална и вечна истина. Според Юлиан Команеску, румънски медиен аналитик, публикациите в румънската преса през периода преди изборите от 1992 г. са агресивни, дълги и лошо написани, а пресата е силно поделена в политическо отношение. (Calen 2009)

През 1992 г. румънският медиен пазар е революционизиран от вестника „Evenimentul zilei“ („Събития на деня“, 1992-), наричан от читателите „червената точка“ („*bulina rosie*“) поради заглавието в червен цвят и поставената в него точка над буквата *i* с формата на земното кълбо. Негови основатели са Михай Карчог (1940 – 2011), Корнел Нистореску. Това са опитни журналисти и големи профе-

---

¹¹ Особено популярни са текстовете „Fir-ai al naibii“, „Majestate“, „Adevărul“, 28 septembrie 1991.

сионалисти. Карчогу има опит в създаването на вестници и други медии. В началото на 1990 г. той създава следните вестници и списания: „Expres“, „Expres Magazin“, „Infractorul, Telegraf“ – „Constana“, „Academia Caavencu“, „Cuvântul“, „VIP“, както и телевизионните канали: „Tele 7 ABC“, „SOTI Neptun“, „TV89 Timișoara“ и през целия си живот инвестира по-голямата част от доходите си в създаване на все нови и нови медии.¹² Йон Криртю управлява вестника „Cotidianul“ („Всекидневник“), основан на 10 май 1991 г. от Йон Рацю (1917 – 2000) по образец на британския „The Guardian“ и с подкрепата на двама специалисти от този вестник. „Evenimentul zilei“ постига небивал резултат в продажбите си и със своя журналистически стил революционизира медийния пазар в Румъния, като печели стотици хиляди читатели благодарение на критиката на посткомунистическата власт.¹³ Тиражите му достигат 600 000 екземпляра, което го прави най-големия вестник в Средноизточна и Югоизточна Европа. В историята на румънската преса той е признат за първия румънски таблоид. Но това не е таблоид в *истинския смисъл на думата*. Под мотото „Първата война, която се разиграва между точните сведения и слуховете“ той публикува важни от гледна точка на общественото мнение, непроверени или невъзможни за проверяване информации в областта на държавната власт, посочва грешките и несъвършенствата и при властта, и при медиите, опитите за нарушаване на демократичната система или конфликтите, породени от желанието за участие на частния капитал в медиите и властта. За събирането на т.нар. слухове и за проверка на тяхната информация вестникът ангажира над 500 журналисти. Днес към най-уважаваните

---

¹² Виж по-подробно интервюто *Povestea EVZ, spusa de fondatorul sau*, „EVZ. Ro”, 22 November 2007. (<http://www.evz.ro/detalii/stiri/povestea-evz-spusa-de-fondatorul-sau-469084.html>)

¹³ „Evenimentul zilei“ през 1998 г. става собственост на немския тръст в пресата Gruner & Jahr, а през 2003 е продаден на швейцарския Ringier. От гледна точка на драстичната промяна в редакционната политика и стила на публикуване редакцията освобождава през 2004 г. група водещи журналисти (Abraham 2006: 509). През февруари 2010 г. вестникът е купен от румънския медиен магнат Боби Паунеску, собственик на B1 TV. В процеса на смяна на своите собственици вестникът се превръща в типичен таблоид и носи черти и съдържание, характерни за жълтата, клюкарска преса.

вестници в Румъния принадлежат „Jurnalul National“ („Народен вестник“, тираж 876 хил.), „Evenimentul zilei“ (676 хил.), „Adevărul“ (432 хил.), „Romania Libera“ („Свободна Румъния“, 271 хил.), „Gândul“ („Мисъл“, 186 хил.), „Ziua“ („Ден“, 184 хил.), „Cotidianul“ („Дневник“, 174 tys.), „Curierul Național“ („Народен куриер“, 147 хил.).

Ежедневникът „Cotidianul“ е лидер на професионалната журналистика сред румънските вестници, издавани в страната, като 40,5% от неговите читатели са абсолвенти на висши училища и мениджъри на високо и средно равнище.¹⁴ Достъп до румънската печатна преса осигурява сайтът <http://www.reviste.ro>.

Информационни агенции

Румънската държавна информационна агенция AGERPRES (Agenția Națională de Presă) възниква през 1889 г. Тя е позната под названията „Agenția Telegrafică a României“ и „Agenția Română“. През периода от 1926 – 1949 г. тя функционира под наименованието RADOR – Agenie de informaii telegrafice, а през януари 1990 г. е преименувана на ROMPRES, като година по-късно става член на EANA (European Alliance of News Agencies). Към наименованието AGERPRES се връща през 2008 г.

Организационната структура и принципите на финансиране на тази агенция от бюджета на държавата са определени със закон през 2003 г. (Legea nr 19/2003 г.)¹⁵ Съгласно закона Агенцията събира, обработва и осигурява достъп до печатната преса, радио и телевизионната информация. Натрупаният от агенцията информационен материал идва от вътрешни (в страната) и международни кореспонденти, различни институции и други информационни агенции.

През 1991 г. възниква първата независима информационна агенция Mediafax, основана в Букурещ от Адриан Сарбу и състояща се от 12 журналисти, които се стараят да си предават с факс (оттам и названието на агенцията) редовна информация от страната и от

¹⁴ <http://www.bukareszt.ms.gov.pl/>.

¹⁵ Legea nr 19/2003 *privind organizarea și funcționarea Agenției Naționale de Presă ROMPRES*, „Monitorul Oficial”, Partea I nr 34, 22 ianuarie 2003.

света на всеки час.¹⁶ Те стават едни от най-разпознаваемите имена в днешна Румъния. Агенцията принадлежи към Група MediaPro¹⁷ на Сарбу.

Телевизия

В Румъния телевизията прави първите си крачки през 1953 г., опирайки се на съветска технология, макар че има опит още от 1926 г., а през 1928 г. румънският инженер Жорже Христеску сам успява да създаде механична система за емисия и получаване на образ от разстояние. По темата за изпращането на „подвижни образи“ през 30-те години на ХХ век в Румъния са публикувани няколко значителни разработки¹⁸, през 1937 г. страната възнамерява да купи телевизионна техника – холандска (Philips) и немска (Telefunken), а в Букурещ се правят специални демонстрации и проби. Но приближаващата война разваля плановете. Първото професионално телевизионно предаване в Румъния е трябвало да се излъчи в новогодишната нощ на 31 декември 1956 г. Почти цялата програма е записана на 35 милиметрова лента. Вторият телевизионен канал се появява през 1968 г., но него-

---

¹⁶ На 7 февруари 1994 г. фирмата се трансформира в акционерно дружество Mediafax SA и разширява своя състав до близо 100 журналисти. По-късно Mediafax започва да популяризира сервиза Mediafax Foto, предавайки фотографии за новините в Румъния и целия свят. Става изключителен дистрибутор на Rumunia France Presse Photo – фотографски сервиз на френската информационна агенция Agence France-Presse (по различни източници).

¹⁷ MediaPro е първата комерсиална медийна фирма в Румъния, която се опитва да подбие монопола на издателството *Rompres*. През 1993 г. MediaPro пуска в действие PRO FM, първата комерсиална радиостанция, а на 1 декември 1995 г. каналите TV PRO TV. Капиталът е изцяло румънски. Днес MediaPro е собственик на цяла мрежа фирми, списания, телевизии, вестници, кина, а дори и на филмови студии. През 1998 г. купува в процес на приватизация първото филмово студио Studioul Cinematografic Buftea за 107,8 милиарда леи. Днес издава списанията: „Acasă magazin“, „Business magazin“, „CSID“, „Descoperă“, „Go4it“, „Promotor.ro“, „Protv Magazin“, „PubliMedia“, „Target“, „Time Out“, „București“, „The One“ и притежава телевизионните станции Acasr TV, Sport.ro, Pro TV Internațional, MTV România (по разни източници).

¹⁸ *Televiziunea* (Constantin Săulescu, Felix Popp, 1936), *Televiziunea și alte înfăptuiri în legătură cu electricitatea* (Mihai Konteschweller, 1938).

вите излъчвания са прекъснати през 1985 г. и са възстановени едва след падането на комунизма. От 1985 г. телевизията излъчва предавания само в продължение на два часа, а след няколко години трансмисията нараства до три часа. Излъчват се главно речите на Николае Чаушеску и материали, свързани с култа към диктатора. През декември 1989 г. румънската обществена телевизия е белязана с позорен знак. Събитията са предавани на живо, но по такъв начин, че целенасочено да се създаде паника чрез разпространение на фалшива информация, което води до смъртта на стотици невинни хора. След декемврийските събития Телевизията се определя за „свободна институция“ и израз на това е превръщането на омразния за румънците информационен канал „Telejurnalul в Actualități“ (Актуалности). През 1990 г. възникват регионални телевизионни станции. През октомври TVR 1 започва да излъчва в Кишинев, след това възникват TVR Iasi (1991), TVR Timișoara (1994), TVR International (1995), TVR Крайова (1998), която пуска първата интернет телевизия (www.tvr.ro). През 2001 г. Втора програма обхваща цялото денонощие, но обществената телевизия понася огромни загуби поради грабителската политика на нейните управители, което се отразява и на качеството на програмите. В резултат телевизията драстично губи зрители по всички канали, а от 2009 г. в публичното пространство се поставя въпросът за тяхната реорганизация или затваряне.

Първо *TVR Info*, след нея *TVR Cultural* преустановяват емисиите си на 15 август 2012 г. Зрителите на обществената телевизия с желание приемат комерсиалните канали на няколко конкуриращи се корпорации на международния пазар, като: Central European Media Enterprises¹⁹ от Бермудите; или румънската медийна група Intact

---

¹⁹ Дружеството Central European Media Enterprises е собственик на телевизиите в България (BTV, bTV Kino, bTV Komedi, bTV Action i Ring.bg), Хърватска (Nova TV i Doma), Чехия (TV Nova, Nova Cinema, Nova Sport i MTV Czech), Румъния (PRO TV, PRO TV International, Home, Pro Cinema, Sport.ro i MTV Rumunia), Словакия (TV Markiza i Doma) и Словения (POP TV, Kanal i POP Brio). Записана на борсата NASDAQ в Ню Йорк и на Борсата за ценни книжа в Прага. През 2010 г. дружеството се изтегля от Украйна (TV Studio 1 +1 i Kino, do Harley Trading Limited), а през 2010 г. купува канала TV BTV в България за 400 милиона долара. Поема също bTV Kino и Comedy bTV и 74% Radio Company CJ OOD (по различни данни).

Media Group²⁰ и GRIVCO (Grupul Industrial Voiculescu și Compania), които стават собственост на семейството на румънския бизнесмен и политик Дан Войкулеску, както и SBS Broadcasting Group, която принадлежи на немския концерн ProSiebenSat.1 Media. Обществената телевизия в Румъния, която въпреки трудностите постоянно се радва на голяма публика, действа, опирайки се на закона от 17 юли 1994 г. за организацията и функционирането на публичното радио и телевизия (Legea 14/1994)²¹, където е казано, че обществената телевизия е независим обществен телевизионен оператор под контрола на парламента.

Трябва да се отбележи, че в Румъния е много популярна кабелната телевизия (basic – около 50 канала, плюс допълнителни канали, около 15 от тях филмови), което става причина тя да се превърне в най-желана форма на телевизия. При повечето оферти кабелната телевизия се предлага заедно с интернет достъп. В Румъния 66,8% от потребителите са абонати на кабелна телевизия. Румъния е на 14. място в света по отношение на ползване на платени телевизионни канали (pay-TV), като се вземе под внимание участието на цялото население. В това отношение страната изпреварва Сингапур и заема позиция непосредствено след Швейцария и Люксембург.²²

Радио

Радиото (Societatea Română de Radiodifuziune), често наричано Радио Румъния (Radio România), съгласно закон № 41 (17 юли 1994 г.)²³ е независим телевизионен оператор под контрола на парламента.

---

²⁰ Intact Media Group е част от *Holding GRIVCO*, принадлежаща на семейството на бизнесмена и политика Dana Voiculescu. Той е партньор на BBC за Румъния, България и страните от бивша Югославия в областта на “Top Gear”, “Good Food” и “Focus Science”. Капиталът на дружеството е 100% румънски. Към него принадлежат: TV станциите Antena 1, Antena 2, Antena 3, Antena 4 (Euforia Lifestyle TV), Antena 5 (Antena International) GSP TV 1 jej klonу GSP TV 2, TV 3 GSP, GSPTV 4; Радиата: Romantic FM, Radio ZU и няколко десетки списания по лиценз на BBC: BBC Good Food, BBC Top Gear, BBC Science Focus. (z ryinych danych).

²¹ Legea nr. 41/1994, *privind organizarea și funcționarea Societății Române de Radiodifuziune și Societății Române de Televiziune*, „Monitorul Oficial al României” nr. 153, 18 iunie 1994.

²² *Measuring the Information Society*, ITU, International Telecommunication Union, Geneva 2013, s. 187. <http://www.itu.int>

²³ Legea nr. 41/1994, *privind organizarea și funcționarea*, op. cit.

Румънското радио възниква през 1908 г. в Констанца и първоначално служи на румънския военен флот (*Serviciului Maritim Român*). През 1921 г., по инициатива на правителството, радиомрежата покрива цялата страна, но телефонните и телеграфни линии, под напора на снега и вятъра, се късат по няколко пъти в годината и радиото има по-дълги прекъсвания в предаванията. Правните основания за функциониране на радиото са приети в Румъния през 1927 г. (*Legea 2915/1927*)²⁴. По силата на закона възниква първата публична радиоконпания в Румъния („*Societatea de Difuziune Radiotelefonică din România*“, art. 2).

Първите радиостанции възникват в Букурещ и в тях работят около 17 души. До избухването на II световна война радиопредаватели са поставени на територията на цялата страна, а през 1937 г. румънски радиопрограми започват да се излъчват зад граница. Първите регионални радиостанции започват да излъчват в Кишинев (*Chişinău*)²⁵ през юни 1939 г. (*Radio Besarabii*), а през 1941 г. започва да действа Радио Молдова в Яш. През 1956 – 1957 стартират предавания на къси вълни (само в Букурещ) Програма 1 и Програма 2. По време на войната радиото служи на фашистката пропаганда, а след войната става рупор на комунистическата партия. През 70-те и началото на 80-те години на XX век три канала предават общо 56 часа дневно: 24/24 по Първа програма, 19 часа (от 2 до 11) по Втора програма и определени часове по Трета програма. В резултат на политическите действия на 12 януари 1985 г. са затворени регионалните радиостанции, а програми 1 и 2 ограничават емисиите си, поради липса на енергия.

---

²⁴ *Legea nr. 2915 ale constituirii primei societăți naionale de radio din România, Jurnalul*, al Consiliului de Miniștri, 22 decembrie 1927.

²⁵ Румъния превзема Молдавската социалистическа република със столица Кишинев по време на войната. Към Велика Румъния (*România Mare*) са присъединени терени, загубени през 1940 г., и областта между Днестър и Буг (с Тираспол, Балта, Одеса и Винница), наричани Транснистрия. След навлизането на Червената армия на Балканите през 1944 г. се възстановяват румънско-съветската граница на р. Прут и Молдавската ССР.

Повратна точка за румънското радио става 1989 г. В следдекемврийския период и особено в първия период от демокрацията в страната Румънското радио се базира на модела на френското радио (Radio France). Сега Radio Romania излъчва предавания от три станции в пределите на страната: Radio Romania, Antena Radio Romania Cultural и Antena Satelor, с обща информационна тематика, културна и селска. През 1990 г. възниква радио-информационната агенция RADOR (Agenia de presă RADOR) и припомня с названието си агенцията RADOR, основана през 1921 г., която обаче поради многото войни в региона никога по-рано не е била активна.

Понастоящем в румънското радио се извършва пълна дигитализация и подмяна на цялата система с цифрова (в това число и на архивите). Днес в Румъния действат 7 обществени тематични радиа: „Radio România Actualități“ (актуални новини), „Radio România Cultural“ (култура), „Radio România Muzical“ (музикално), „Radio Romania International“ (ориентирано към международен слушател), „Radio 3Net – “Florin Pittiș” с различни музикални формати, от фолк до рок, „Radio Antena Satelor“ (тематика на селото) и „Radio România Regional“ (с регионална тематика). Освен това действат 11 регионални обществени радиа²⁶ с разнообразни формати.

Комерсиалните регионални радиа преживяват бум след декември 1989 г. Днес в Румъния се развиват динамично множество комерсиални национални и регионални радиа и по този показател страната е на челно място сред балканските държави. Радиата принадлежат към различни национални и международни медийни дружества. Най-популярните радиостанции принадлежат на френската Europa FM Lagardiere Group (Radio 21), германската ProSiebenSat.1 Media AG (radio Kiss FM Top40/Hit Radio), Central European Media Enterprises от Бермудите (Info Pro) и др. (срв. Ulmanu) Концентрацията на собствеността на радиопазара в Румъния е висока, но в същото време пазарът е голям и собствеността на медиите е прозрачна и публично достъпна.

---

²⁶ Radio Antena Braşovului, Radio Bucureşti, Radio Cluj, Radio Constanţa, Radio Craiova, Radio Iaşi, Radio Mureş, Radio Reşiţa, Radio Sighet, Radio Timişoara, Radio Vacanţa.

Media Index

Media Index (<http://mediaindex.ro>) е специализиран портал с информация за медиите, техните собственици и други лица, имащи икономически или друг интерес към собствеността на медиите. Специална секция е резервирана за обществените журналисти, като им дава възможност да се регистрират в национални и международни бази данни за обмен на информация и професионални контакти. Според Media index броят на локалните медийни фирми днес е 76% от общото число, докато националните са 20%, а регионалните 2,25%. Най-много притежатели на медии са свързани с печатната преса (50% от регистрираните медийни форми). Собствениците на радиа и телевизии заемат съответно 31,08% и 18% от медийния пазар. В Media Index могат да бъдат търсени данни според осем критерии: вид на пресата, име на дружеството, заглавие от преса или програма, диапазон, честотност на публикуване, име на собственика на капитала, статистика, законодателство. Media Index събира също така правни актове и журналистически статuti, напр. „Статут на журналистическата етика“ („Codului Deontologic al ziaristului“), „Статут на правата в пресата“ („Statutului a Legii Presei“), „Статут за етиката и правата на медиите в Румъния“ („Codul Deontologic 'i de Legea Presei în România“) и Световната декларация за правата на човека. Публикуваните в Media Index данни произхождат от Министерството на правосъдието в Румъния и Националния търговски регистър, а проектът е частично финансиран с грант от Американското посолство в Румъния и от бюджета на държавата.

Интернет

Достъпът до интернет в Румъния е ограничен единствено в планинските села (в централните части на Карпатите), където няма кабелна телевизия или телефонна връзка. Ползването на интернет достига до 50% (през 2010 г. то е 36%). (Measuring the Information Society 2010, 2013: 52) За разпространението на мрежата пречат планинските райони в централната част на Румъния. Като се вземат под внимание броят на компютрите с постоянна връзка към мрежата и притежаващи постоянен IP-адрес, то броят на технологичните бели петна за страната не е висок, подобна е ситуацията във всяка планинска страна

на Балканите. Може да се каже, че Румъния е технологически напреднала по отношение на разпространението на интернет. Трябва да се отбележи също така, че само Румъния и Южна Корея единствени в света предлагат широко полюсен достъп до интернет (FTTH/B), чиято скорост е не по-малка от 50 Mbit/s., докато в други страни е например 39 Mbit/s. и дори 20 Mbit/s. От гледна точка на технологическия напредък в комуникацията чрез Интернет Румъния изпреварва много европейски държави. В ценово отношение технологиите се пласират добре на пазара и са едни от най-ниските в Европа (Measuring the Information Society 2010, 2013: 52), а за широко полюсен достъп – тук е най-ниската цена в Европа (Measuring the Information Society 2010, 2013: 92).

В областта на широко полюсната информационна система се предлагат също и бърз достъп, телефонни и телевизионни услуги и технологиите FTTH (Fiber-to-the x), FTTC (Fiber-to-the-Curb) и FTTN (Fiber-to-the-Node/Neighborhood), докато в служещата като сравнение Южна Корея разполагат само с FTTH (Fiber-to-the-Home). (Measuring the Information Society 2010, 2013: 93)

Пазар на пресата

Медиите в Румъния се развиват много динамично, което води до излизането на държавата начело на медийния пазар на Балканите, както се вижда от по-долната таблица.

Таблица № 1: Статистика на медиите

Държава	Брой на всекидневниците	Брой на телевизиите	Брой на радиата	Брой вестници на милион жители	Брой телевизии на милион жители	Брой радиа на милион жители
България	24	39	96	3,38	5,5	13,53
Гърция	122	131	1058	11,33	12,17	98,32
Косово	8	22	92	4,38	12	50,4
Македония	11	81	90	5,3	39	43,33
Румъния	159	623	700	7,2	28,2	31,96
Сърбия	20	103	201	2,8	14,46	28,2
Черна гора	4	16	56	6,4	24	89,6

Източник: *Measuring the Information Society*, ITU, International Telecommunication Union, Geneva, 2010, <http://www.itu.int>.

Както следва от таблицата в областта на медийното развитие, Румъния е изпреварила Гърция в много отношения – по брой на всекидневниците и телевизията, по брой телевизии на милион жители, а единствено по брой на радиата на милион жители Гърция е пред Румъния. Това не е странно. В Гърция радиото се радва на необикновена популярност, която значително надвишава тази на печатната преса и телевизията. Останалите страни на Балканите от гледна точка на медийното развитие и съвременните технологии не могат да се сравняват с Румъния и са далеч след нея.

Пазарът на пресата в Румъния е голям. През 2012 г. общата стойност на медийния пазар достига 303 млн. евро, с 2% по-малко от предишната година, поради световната икономическа криза. Малък е пазарът на рекламата в печатните медии (9%), голям е в телевизията и радиото (64% – печалба 337 млн. евро през 2010 г.) От гледна точка на икономическата криза рекламоподавателите през 2012 и 2013 г. са доста внимателни по отношение на бюджета, което личи в силно непропорционалното влияние на спада върху медийния бранш. В случая с Румъния разминаването между растежа на РКВ и бюджетите, предназначени за реклама в медиите, може да се обясни чрез факта, че в Румъния растежът на РКВ е стимулиран главно от експорта, а не от вътрешното потребление. Все по-видима става конвергенцията на медиите като тенденция в потреблението им.

Концентрацията на медии на румънския пазар е висока, както и равнището на дистрибуция на безплатни вестници, а гледането на телевизия е голямо, в това число и на обществена телевизия. Мултикултурността на медиите е висока, висока е и мултикултурността на обществените програми. Румънците обичат да четат преса, а по телевизията предпочитат да гледат футболни мачове, сериали и родни продукции. Забелязва се мигриращо поведение на потребителите и мултиплатформено съдържателно изобилие. Отбелязва се спад в продажбата на сериозни издания и информационни ежедневници за сметка на повишените продажби на таблоиди и жълта преса. Локалната преса има главно румънски собственици, докато националната принадлежи към медийни къщи като Practic în Bucătărie, която издава „Burda Romania“ (с тираж 250 хиляди месечно), Sanoma Hearst, издаваща женското списание „Femeia de azi“ (100 хиляди). Частните медии

са групирани в медийни фирми като Intact Media Group, Media Pro, Realitatea-Cașaveniu, Ringier, SBS Broadcasting Group, Centrul Național Media и др.

Изводи

Румъния е един от най-динамично-развиващите се медийни пазари в Югоизточна Европа. Тя успешно ползва прогресиращите информационни технологии. Румънските медии се стараят да информират гражданите по най-важните обществени въпроси, а румънските политически власти чрез медиите предават на гражданите съществени за тях информации относно дейността на правителството и законодателните органи, локалните инициативи и самоуправлението, както и важни сведения, свързани със сигурността. Контролът на собствениците на капитала в медиите е конституционно определен и старателно реализиран. Финансовото състояние на румънските медии е добро. Румънците показват висока степен на доверие към медийните информации, които се опитват да говорят и пишат оптимистично дори по трудни теми и въпроси. За разлика от други медии на Балканите румънските средства за масова информация се стараят да не засилват суматохата и дезинформацията сред обществото. Модното за Балканите деструктивно излъчване в Румъния е ограничено от Конституцията, а журналистите също имат съзнанието, че информационният хаос може да породи страдание, а дори и смърт на невинни хора, както това се случи с обществената телевизия през декември 1989 г.

Румънското общество, натрупало болезнен опит по време на терора на една от най-лошите комунистически диктатури, преминало през труден процес на трансформация, днес е в добро състояние и върви по пътя на формирането на гражданско и информационно общество. Огромна роля за това играят медийните работници, които осъзнават обществената си мисия.

ЛИТЕРАТУРА

- Abraham 2006:** Abraham, F.: *România de la comunism la capitalism (1989 – 2004)*, București: Trironic
- Antonesei 2011:** Antonesei L.: *Presa noastră cea de toate zilele, O „analiză spectrală“ a presei românești de după 1989* – <http://www.observatorcultural.ro>.

- Brodziński 2006:** Brodziński, W.: *System konstytucyjny Rumunii*. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe.
- Calen 2009:** Calen, I.: Primele ziare independente: Libertatea, în varianta referențe. // *Capital*, 02 Noiembrie.
- Curticăpean 2009:** Curticăpean, A. Oblicza tożsamości: integracja Rumunii z Zachodem a polityka tożsamości w latach 90. // Karina Paulina Marczuk (red.): *Dwie dekady zmian: Rumunia 1989-2009*, Warszawa: Difin, 65 – 88.
- Frumușani 1992:** Frumușani, D. *Une presse en transition: le cas de la Roumanie*. // *Canadian Journal of Communication*, vol. 17, Nr. 4.
- Gross 1999:** Gross, P. *Colosul cu picioare de lut, Aspecte ale presei românești post-comuniste*. Iași: Polirom.
- Constantinescu 1999:** Alocuțiunea Președintelui României, Emil Constantinescu, în cadrul Pactului de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est la Comisia Economică – Sarajevo, 29 iulie, http://www.old.presidency.ro/pdf/date_arhiva/6418_ro.pdf.
- Measuring the Information Society 2010, 2013:** *Measuring the Information Society*, ITU, Geneva: International Telecommunication Union
- Nowosad 2007:** Nowosad, A. Bułgaria i Rumunia jako nowi członkowie Unii Europejskiej // Musiał-Karg, M. (red.): *Europa XXI wieku, Perspektywy i uwarunkowania integracji europejskiej*. INPiD UAM, Poznań:, Wydawnictwo Naukowe, 111 – 132.
- Păsăilă 2004:** Păsăilă, V.. *Presa în istoria modernă a românilor*. București: Editura Fundației Pro
- Povestea EVZ, spusa de fondatorul sau.** // EVZ.Ro, 22 November.
- Rad 2008:** Rad, I. *Incursiuni în istoria presei române ți*, Cluj-Napoca: Editura Accent.
- Ulmanu 2015:** A. B. *Media landscape: Romania*, European Journalism Centre – http://ejc.net/media_landscapes/romania
- Willaume 2004:** Willaume, M. *Rumunia*, Warszawa: Wydawnictwo Trio.

ДОКУМЕНТИ И ПРАВНИ АКТОВЕ (към 5.3.2016)

- 1927:** Legea nr. 2915 *ale constituirii primei societăți naionale de radio din România, Jurnalul*, al Consiliului de Mini'tri , 22 decembrie
- 1974:** *Legea presei din Republica Socialistă nr. 3 din 28 martie 1974*, Marea Adunare Națională, Consilul legislative, <http://www.clr.ro/>
- 1977:** *Stenograma Ședinței Comitetului Politic Executiv al CC al PCR din ziua de 11 octombrie 1977*. Prezidează tovarășul Nicolae Ceaușescu, Arhivele Naționale ale României, <http://www.arhivelenationale.ro>

- 1991:** *Constituția României*, “Monitorul Oficial al României”, Partea I, nr. 233, 21 noiembrie.
- 1994:** Legea nr. 41/1994, *privind organizarea și funcționarea Societății Române de Radiodifuziune și Societății Române de Televiziune*, „Monitorul Oficial al României” nr. 153, 18 iunie.
- Legea nr. 41/1994 *privind organizarea și funcționarea Societății Române de Radiodifuziune și Societății Române de Televiziune*, zaktualizowany, „Monitorul Oficial al României”, Partea I, 25 noiembrie.
- 1998:** *Codul Deontologic al Clubului Român de Presă*
- 2001:** Legea nr. 544/2001 *privind liberul acces la informațiile de interes public*, “Monitorul Oficial al României” nr. 663, 23 octombrie.
- 2003:** Legea nr. 429/2003 *de revizuire a Constituției României*, Consiliul Legislativ, “Monitorul Oficial al României” nr. 669, 22 septembrie.
- Legea nr 19/2003 *privind organizarea și funcționarea Agenției Naționale de Presă ROMPRES*, “Monitorul Oficial”, Partea I nr. 34, 22 ianuarie.
- 2007:** *Codul Deontologic al Clubului Român de Presă*, 17.12.

Интернет страници

Ambasada Rzeczpospolitej Polskiej w Bukareszcie, <http://www.bukareszt.ms.gov.pl>

Arhivele Naționale ale României, <http://www.arhivelenationale.ro>

Capital, www.capital.ro

European Journalism Centre, <http://www.ejc.net>

„EVZ. Ro”, <http://www.evz.ro>

Human Development Index, <http://hdr.undp.org>

International Telecommunication Union, <http://www.itu.int>

Media Index, <http://mediaindex.ro>

Превод от полски: Маргрета Григорова